

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ทูนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านท่าวังไทร ตำบลวังหมี อำเภอน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา โดยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึก ตลอดจนการสนทนากลุ่มตามประเด็นสัมภาษณ์และมีการทวนสอบความถูกต้องด้วยการนำเสนอผลการศึกษาคู่ผู้นำชุมชนในพื้นที่วิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยข้อมูล 2 ประเภท ได้แก่

1. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในหมู่บ้านท่าวังไทร จำนวน 20 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัด กำนันตำบลวังหมี อดีตผู้ใหญ่บ้าน ประธานและกรรมการป่าชุมชน ผู้นำทางและไม่ใช่ทางการ ผู้นำอาวุโสในชุมชน สมาชิกป่าชุมชน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ภาคสนาม และอาสาสมัคร โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ แวงม้ามูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ข้อมูลจากการสำรวจอีกด้วย

2. ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น สำนักงานอำเภอน้ำเขียว สถานีอนามัยบ้านท่าวังไทร องค์การบริหารส่วนตำบลวังหมี มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วารสาร บทความ ตลอดจนข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษามีเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

1. อุปกรณ์ในการสัมภาษณ์พูดคุย รวมถึงการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้วิธีการของการบันทึกเสียงและจดบันทึกข้อมูลไปพร้อมกัน และรวมถึงการบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายรูป

2. การสังเกต ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยจะเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่สามารถเข้าร่วมได้ เช่น การประชุมหมู่บ้าน ประจำเดือน กิจกรรมวันเข้าพรรษา กิจกรรมของหมู่บ้าน เป็นต้น การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจะศึกษาโดยการเฝ้าดูพฤติกรรมของคนในชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การดำเนินชีวิตประจำวันสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน สภาพทางกายภาพ การคมนาคม อาณาเขตติดต่อ แหล่งน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคและแหล่งที่ใช้ในการเพาะปลูก ที่ตั้งของวัด โรงเรียน ที่ตั้งของพื้นที่ทางการเกษตร ที่ตั้งของป่าชุมชน สภาพแวดล้อมของชุมชน สภาพบ้านเรือนของคนในป่าชุมชน การประกอบอาชีพหลัก และอาชีพเสริมของคนในชุมชน เป็นต้น

3. การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยกำหนดแนวคำถามกว้างๆ เพื่อเป็นหัวข้อในการในการสนทนา แล้วค่อยแตกย่อยออกไปในรายละเอียดในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ซึ่งมีองค์ประกอบของแนวคำถาม ดังต่อไปนี้

- ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนเกิดขึ้นเมื่อใด เหตุผลของการย้ายถิ่น กลุ่มบุกเบิกการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วยชนกลุ่มใด แนวคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องในการตั้งบ้านเรือน สภาพชุมชนในอดีต ปัจจุบันเป็นอย่างไรความพยายามในการแก้ไขปัญหาของชุมชน การอพยพหรือการแยกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ อะไรเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ของชุมชนเป็นไปในลักษณะใด (เครือญาติ ความเป็นพี่น้อง ระบบอุปถัมภ์ ชื่อหมู่บ้านมีความหมายหรือไม่อย่างไร สถานที่ที่ชุมชนเคารพ และมีการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องอะไรบ้าง ใครคือบุคคลที่เป็นหลักของชุมชน

- ลักษณะทางกายภาพ

การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ แหล่งน้ำ ป่าไม้ ความอุดมสมบูรณ์ วิธีการทำการเกษตร เทคโนโลยีในการผลิตที่ใช้ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน กระจาย รวมตัว การจัดแบ่งกลุ่มหรือเป็นคุ้ม การใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค การติดต่อ คมนาคมกับภายนอก ภัยธรรมชาติที่สำคัญ

- ลักษณะทางสังคม

ลักษณะของประชากร กลุ่มคนที่มีอายุในแต่ละระดับ เพศชายและเพศหญิง ระดับการศึกษา การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน แนวโน้มการเพิ่มขึ้นหรือลดลง สาเหตุที่ลดลงหรือเพิ่มขึ้นเพราะอะไร ลักษณะครอบครัว การนับถือระบบอาวุโส กฎเกณฑ์ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ใครเป็นผู้ปกครองในหมู่บ้าน ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การตัดสินใจที่มีผลต่อชุมชน เช่น การเลือกตั้ง การเลือกผู้นำประเภทต่างๆ การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

- ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของชุมชน แหล่งรายได้ที่สำคัญ ลักษณะการถือครองที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดิน ทุนในการผลิต การใช้แรงงานเครื่องอุปโภคบริโภคและเครื่องอำนวยความสะดวก การรวมตัวจัดตั้งองค์กร การเก็บออมเงินและทรัพย์สิน

- ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ

ระบบความเชื่อทางศาสนาและธรรมชาติ บทบาทของวัดต่อชุมชน ความศรัทธาที่มีต่อวัด การก่อสร้างวัดเมื่อไหร่ บทบาทพระในหมู่บ้านและกิจกรรมของชุมชนมากน้อยเพียงใด

- การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ความเป็นมา สภาพปัญหา การเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องอะไรเป็นปัจจัยและอิทธิพลต่อการแก้ปัญหาของชุมชน แนวคิดและวิธีการจัดการที่เกี่ยวข้อง การใช้ประโยชน์ สภาพและลักษณะป่าชุมชน โครงสร้างการบริหารจัดการ กรรมการ กฎระเบียบของชุมชน บทบาทของชุมชนมากน้อยเพียงใด (เปรียบเทียบกับอดีต และปัจจุบัน) แนวโน้มความสำคัญของกิจกรรมการอนุรักษ์ ป่าของคนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ การใช้ประโยชน์ การปรับปรุงกฎระเบียบป่าชุมชน

4. แผนที่ของพื้นที่ศึกษา

5. อุปกรณ์ทางคอมพิวเตอร์ในการจัดพิมพ์รายงานผล

การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล ได้ดำเนินการไปพร้อมกันกับกระบวนการเก็บข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ได้มานำมาจัดหมวดหมู่และแสดงให้เห็นถึงความหมาย ที่มีความสัมพันธ์ของข้อมูลที่หลากหลายจากปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทของชุมชนและปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตามกรอบการศึกษาและแนวคิดทฤษฎีที่ผู้ศึกษาได้กำหนดไว้แล้วในบทที่ 2 เพื่อที่จะช่วยอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์อย่างเป็นพลวัตของปรากฏการณ์ในการศึกษาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นได้แก่

- 1) พัฒนาการของชุมชนบ้านท่าวังไทร
- 2) พัฒนาการการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าของชุมชน
- 3) กระบวนการทุนทางสังคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- 4) แนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ผู้วิจัยนำเสนอรายงานผลการวิจัยโดยการเขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ เพื่ออธิบายให้เห็นถึงภาพความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์และวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดให้เห็นพลวัต (Dynamic) ที่เกิดขึ้น จากข้อมูลที่ได้ในระหว่างการศึกษาภาคสนามและรวมทั้งการอ้างอิงข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์บุคคล และนำผลการศึกษาเสนอกับชุมชนพื้นที่ศึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาให้เกิดการจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประสิทธิภาพและเหมาะสมของชุมชนต่อไป